

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 2 (พ.ศ. 2505 - 2514) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาดังกล่าว ส่งผลให้ประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้น ระบบการศึกษา การสื่อสาร เทคโนโลยี รวมถึงสาธารณูปโภคได้ขยายปริมาณและกระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ ทำให้ประเทศไทยมีความเจริญทางด้านวัตถุอย่างรวดเร็ว และมีทิศทางการพัฒนาประเทศไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

แม้ว่าในด้านหนึ่งจะก่อให้เกิดความมั่งคั่งทางวัตถุอย่างต่อเนื่อง เศรษฐกิจมีความเจริญเติบโตและขยายตัวมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ยังมีประชาชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ชายขอบซึ่งเข้าไม่ถึงกระบวนการพัฒนาข้างต้น และมีอีกบางส่วนเช่นกันที่เป็นผู้ผลิตรายย่อยในภาคเกษตรที่เคຍพึ่งตนเองได้ กลับถูกการพัฒนาแบบทุนนิยมบีบคั้นจนต้องหลุดออกไปจากกระแสการพัฒนาจนกลายเป็นเกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน แต่คนไทยก็ยังนับว่ายังโชคดีที่มีพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นธรรมิกราชาที่ทรงรับรู้และมองเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวอาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาได้ จึงทรงมีกระแสพระราชดำริสเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาประเทศเพื่อป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นแนวคิดที่ว่าด้วย “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นครั้งแรก ว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นสูงโดยลำดับต่อไป...” (พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517) นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังได้ทรงเตือนเรื่อง ความพออยู่พอกินของประชาชนในประเทศว่า “...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้ำสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งสมัยใหม่ แต่เราอยู่แบบพอกินพอใช้ และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธานในทางนี้ ที่จะทำให้เมืองไทยอยู่แบบพอกินพอใช้ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่เรามีความพออยู่พอกิน

มีความสงบ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...” (พระราชดำรัสแก่ประชาชนผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2517) แต่อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่ารัฐบาลโดยเฉพาะผู้นำประเทศและสังคมไทยในขณะนั้นจะไม่สามารถให้ความสำคัญกับแนวคิดที่ปรากฏอยู่ตามพระราชดำรัสต่างกรรมต่างวาระของพระองค์ท่าน โดยยังถือเอาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศต่อไป

การพัฒนาประเทศตามทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 - 7 (พ.ศ.2520 - 2539) ก็ยังทำให้ประเทศไทยมีความเจริญด้านวัตถุอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เกิดการแข่งขันกันสร้างความมั่งคั่งทางด้านรายได้ มีการพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันสมัยเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกสบายและตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตของประชาชนในทุกๆด้าน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าประชาชนทุกคนและสังคมไทยจะมีความสุขสมบูรณ์พูนสุข มีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างทั่วถึง ในทางตรงกันข้าม วัฒนธรรม ค่านิยม วิถีชีวิตที่เรียบง่ายและดีงามของสังคมไทย กลับเปลี่ยนแปลงไป พร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นวัดถุณิคมได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ นานาตามมามากมาย อันเกิดจากการที่ชุมชนพึ่งพาตนเองได้น้อยลงจนไม่สามารถแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้ รวมไปถึงระบบสุขภาพของประชาชน อันเนื่องมาจากการแพทย์แผนปัจจุบันที่ได้มีการพัฒนาจนเกิดประสิทธิภาพและมีความทันสมัย ทำให้อุปสงค์และอุปทานด้านการรักษาพยาบาลต้นตัวสูงขึ้น ประชาชนต่างพากันไว้วางใจระบบการแพทย์และระบบการรักษาอย่างนอนใจ พร้อมกันนั้นก็ได้ฝากสุขภาพไว้กับระบบบริการโดยละเลยการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานของตนเองและชุมชน ปลดปล่อยให้บุคลากรสาธารณสุขดูแลแทน เกิดค่านิยมใหม่ที่ว่า “สุขภาพดี คือ หน้าทีของหมอ” (กองสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชน, 2546)

จนกระทั่งปีพ.ศ.2540 ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ อันเกิดจากกระแสการเงินของโลกทุนนิยม ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการดำเนินชีวิตที่ทรุดโทรมลงไปอย่างรวดเร็ว คุณภาพชีวิตของประชาชนไทยจำนวนมากต้องปรับตัวเพื่อให้อยู่รอด และการปรับตัวนี้เองที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และระบบสุขภาพของคนในประเทศอย่างมีอากที่จะหลีกเลี่ยงได้ จากสภาพปัญหาดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้น้อมนำเอาแนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมา โดยตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 มากำหนดเป็นปรัชญาหลักในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549) เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาประเทศในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม โดยมี “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่ต่อเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 - 2554) ที่ได้นำเอา

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างจริงจัง ซึ่งก็ส่งผลให้มีการน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์พัฒนาระบบสุขภาพของประชาชนคนไทยในแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 - 2554) เพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 โดยมุ่งพัฒนาระบบสุขภาพของประชาชนให้เป็น “ระบบสุขภาพพอเพียง” ภายใต้งค์กรมอยู่เย็นเป็นสุข ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักการที่ว่า “สุขภาพดีเป็นผลจากสังคมที่ดี”

ท่ามกลางกระแสทุนนิยมอันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศชาติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนสภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ถาโถมเข้ามาสู่ประเทศไทยในขณะนั้น ยังมีชุมชนเล็กๆแห่งหนึ่งในตำบลยางฮอม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย ที่ยังคงยืนหยัดต่อสู้กับกระแสความเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกด้วยวิถีชีวิตแบบพอเพียง โดยอาศัยต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน อันได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม องค์กร ระบบเครือญาติ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ศาสนา และทรัพยากรธรรมชาติ มาเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของทุนพร้อมทั้งมีการทำนุ บำรุง และรักษาทุนทางสังคมเหล่านั้น เพื่อให้มีใช้อย่างเพียงพอในวันข้างหน้า ซึ่งกระบวนการพัฒนาชุมชนนี้เองที่ทำให้หมู่บ้านเล็กๆแห่งนี้ที่ในอดีตเคยเป็นหมู่บ้านผู้ป่วยโรคเรื้อน นามว่า “บ้านงามเมือง” ได้สร้างกระบวนการดูแลสุขภาพซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน ที่สามารถปรับตัวและดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก โดยให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสและพื้นที่ทางการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนแบบผสมผสาน ที่มีการบูรณาการทั้งด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของชุมชน โดยกระบวนการดูแลสุขภาพดังกล่าวดำเนินไปบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชนบ้านงามเมือง ตำบลยางฮอม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย ว่ามีกระบวนการเป็นอย่างไร สอดคล้องหรือสัมพันธ์กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษากระบวนการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมือง ตำบลยางฮอม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย ภายใต้งค์กรมสร้างวัฒนธรรมชุมชน และความสัมพันธ์กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมือง อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตพื้นที่ ผู้วิจัยได้เลือกเอาบ้านงามเมือง หมู่ที่ 11 ตำบลยางฮอม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ทำการวิจัย เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีปรากฏการณ์ตามประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา คือ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นกลุ่มและองค์กรต่างๆ เพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม และที่สำคัญคือ มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

2. ขอบเขตเนื้อหา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึง

2.1 บริบททั่วไปของชุมชน โดยทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางกายภาพ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ลักษณะทางกายภาพ และข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

2.1.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

2.1.1.2 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

2.1.1.3 สาธารณสมบัติ และสาธารณสถานในชุมชน

2.1.1.4 การคมนาคมและการติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอก

2.1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

2.1.2.1 การตั้งชุมชน และกลุ่มคนในชุมชน

2.1.2.2 การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.1.3 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

2.1.3.1 ผู้นำชุมชน

2.1.3.2 องค์กรในชุมชน

2.1.3.3 ระบบความสัมพันธ์ของชุมชน

2.2 การดูแลสุขภาพของชุมชน

2.2.1 การดูแลสุขภาพภายใต้ความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

2.2.2 วิกฤตโรคเรื้อรัง และการบูรณาการด้านการรักษาพยาบาล

2.2.3 วิกฤตเศรษฐกิจ และการปรับตัวในด้านการดูแลสุขภาพของชุมชน

2.2.4 การเปลี่ยนศาสนา และการผสมผสานภูมิปัญญาด้านการดูแลสุขภาพ

2.2.5 การดูแลสุขภาพของชุมชนภายใต้เครือข่ายการเรียนรู้ ช่วงผญา

2.2.6 กรณีศึกษาด้านการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนบ้านงามเมือง

2.3 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดูแลสุขภาพของชุมชน

2.3.1 การรับรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนในชุมชน

2.3.2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดูแลสุขภาพของชุมชน

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการปฏิบัติตนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นหลักในการวางแผนดำเนินการ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตและดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน และสมดุล ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

การดูแลสุขภาพของชุมชน หมายถึง กระบวนการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ให้มีสุขภาพะทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยการผสมผสานกิจกรรมทางด้านการส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมป้องกันโรค การรักษาพยาบาลเบื้องต้น และการฟื้นฟูสมรรถภาพของคนในชุมชน

ข้อตกลงเบื้องต้น

ชื่อและนามสกุลของบุคคลที่ปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นชื่อที่ผู้วิจัยได้สมมติขึ้นมาทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิทักษ์สิทธิของผู้เข้าร่วมวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ได้รูปแบบการดูแลสุขภาพของชุมชนภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนอื่นๆ ได้
2. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการดูแลสุขภาพของชุมชนในประเด็นอื่นๆที่สัมพันธ์กันต่อไป